

GRAMMATICON

UŽIVATELSKÁ PŘÍRUČKA

GRAMMATICON - POMOCNÍK PŘI PSANÍ TEXTŮ, KTERÝ VÁS UPOZORNÍ:

- NA PŘEKLEPY A CHYBY V INTERPUNKCI
- NA GRAMATICKÉ CHYBY
- NA PROHŘEŠKY PROTI SPRÁVNÉMU STYLU DOKUMENTU

GRAMMATICON POUŽÍVÁ
μG-language

OBSAH

Úvod	4
1. Instalace a spuštění	5
2. Kontrola překlepů	6
2.1 Překlepy	6
2.2 Pravopisné chyby	6
2.3 Ofenzivní slova	6
2.4 Zdvojení slov	6
3. Kontrola gramatiky	7
3.1 Složitější překlepy	7
3.2 Zájmena	7
3.3 Jmenné skupiny	7
3.4 Spojení s přídavnými jmény	8
3.5 Předložky	8
3.6 Číslovky	8
3.7 Slovesa	8
3.8 Shoda podmětu s přísudkem	9
3.9 Nevhodný slovosled	9
3.10 Čárky a spojky	9
3.11 Zájmena jako spojovací výrazy	9
3.12 Ostatní chyby	10
3.13 Chybějící části vět	10
3.14 Interpunkce	10
4. Kontrola stylu	11
4.1 Věty bez sloves	11
4.2 Příznaková interpunkce	11
4.3 Dlouhé věty	11
4.4 Nevhodná slova	11
4.5 Užití první osoby	11
4.6 Tykáni	11
4.7 Oslovení v dopisech	11
4.8 Nevhodné použití zájmen	11
4.9 Zmnožení větných členů	11
4.10 Opakování slov	11
4.11 Spojky a spojovací výrazy	11
5. Problematické jevy	12
5.1 Nerozpoznané chyby	12
5.2 Přísná kontrola	13
6. Ovládání programu	14
6.1 Editor	14
6.2 Oprava chyb	14
6.2.1 Dávková kontrola	15
6.2.2 Aktivní kontrola	17
6.3 Možnosti kontroly	19
6.3.1 Nastavení kontroly překlepů a uživatelského slovníku	19
6.3.2 Nastavení kontroly gramatiky	19
6.4 Klávesové zkratky a jiná usnadnění	20
7. Vzhled aplikace	21
7.1 Hlavní menu	21
7.1.1 Menu Soubor	21
7.1.2 Menu Úpravy	21
7.1.3 Menu Kontrola	21
7.1.4 Nápověda	21
7.2 Panel nástrojů	23
7.3 Editační okno	22
7.4 Stavový řádek	22
8. Použití v MS Office a v MS Wordu	23
8.1 Komponenta do MS Office	23
8.2 Komponenta do MS Wordu	24
9. Pohled pod pokličku	25
9.1 Morfologie	25
9.1.1 Podstatná jména	25
9.1.2 Přídavná jména	25
9.1.3 Slovesa	25
9.2 Desambiguace	26
9.2.1 Nejednoznačnosti	26
9.2.2 Nejednoznačné <i>se</i>	26
9.2.3 Nejednoznačné <i>je a má</i>	27
9.3 Analýza věty	27
9.4 Slovník slovesných valencí	28
9.5 Slovník valencí přídavných jmen a trpných příčestí	28
Příloha	30

ÚVOD

Jméno naší firmy má asi většina z vás spojeno především s překladovými slovníky. Od roku 1997 uvedla Lingea na trh již několik verzí elektronických slovníků pro angličtinu, němčinu a francouzštinu založených na stále zdokonalované technologii Lingea Lexicon, kterou pro své elektronické tituly používají i taková nakladatelství, jako je například HarperCollins Publishers či Pearson Education (značka Longman).

Našimi prvními produkty ale nebyly překladové slovníky, nýbrž jazykové nástroje: automatické dělení slov, korektor překlepů či slovník synonym. I s nimi jste se (byť možná nevědomky) už setkali. Pokud totiž používáte některý z programů řady Microsoft Office (Word, Excel, Access, Outlook, Publisher apod.) a v něm funkci Pravopis, pak spouštíte náš modul pro kontrolu překlepů. Jako standardní součást kancelářských produktů firmy Microsoft se dodává již od roku 1995. S jazykovými nástroji Lingea se můžete setkat i v řadě dalších aplikací, jako jsou sázecí systémy Adobe PageMaker, QuarkX-Press či Corel Ventura, fulltextové vyhledávače, OCR programy a mnoho dalších.

Nyní se vám do rukou dostává náš nový produkt, který dále rozšiřuje možnosti jazykové kontroly. Jedná se v podstatě o jednoduchý textový editor, jehož hlavní předností jsou však nástroje umožňující kontrolovat česky psaný text. Kromě zdokonaleného modulu pro kontrolu překlepů umožňuje Grammaticon kontrolovat řadu dalších gramatických a stylových chyb. Nyní již tedy nepotřebujete dumat s Pravidly českého jazyka v ruce nad tím, zda ve slově napsat *i* nebo *y*, *s* nebo *z* anebo kam umístit nebo neumístit čárku. Grammaticon zkontroluje případné chyby za vás, a to hned poté, co text napíšete. Barevně odliší příslušné druhy chyb a ve většině případů ihned nabídne všechny možné opravy textu. Pokud vám nebude některá chyba jasná, poskytuje program i stručné vysvětlení daného gramatického jevu.

Grammaticon vznikl po třech letech vývoje. Je založen na dokonalé znalosti morfologie českého jazyka, na bezpečné analýze vět a pravidlech kontrolujících jejich konzistenci. V neposlední řadě využívá několika slovníků, zejména slovníku valenčního, ve kterých sice nebudete moci vyhledávat, ale přesto by se bez informací v nich uložených důsledná kontrola českého textu zkrátka zvládnout nedala.

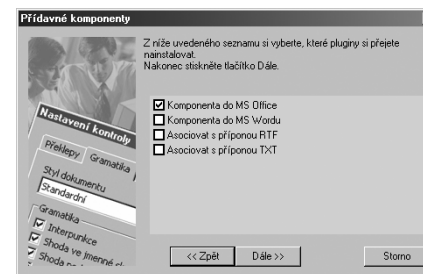
Věříme, že se vám Grammaticon bude líbit a že vám přinese podobnou radost z práce jako naše ostatní produkty.

1. INSTALACE A SPUŠTĚNÍ

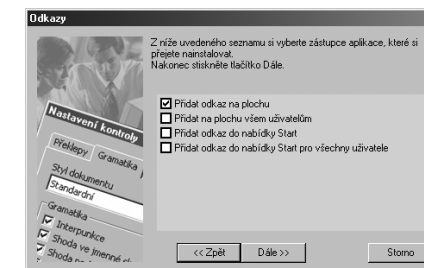
- Vložte do mechaniky počítače instalační CD.
- Vyčkejte, až se objeví obrazovka instalačního programu. Pokud se tak nestane, spusťte instalaci ručně programem **setup.exe** z kořenového adresáře CD.

- Klepněte na volbu **instalovat**.
- Objeví se text licenčního ujednání. Pokud s podmínkami souhlasíte, klepněte na tlačítko **Souhlasím** a můžete pokračovat v instalaci. V opačném případě klepněte na tlačítko **Nesouhlasím** a instalace bude ukončena.
- Na následující obrazovce můžete změnit instalační adresář klepnutím na tlačítko **Procházet...**
- Dále zvolte, zda chcete, aby se program spouštěl s příponami TXT a RTF a zda chcete začlenit kontrolu české gramatiky i do aplikací MS Office, příp. jen do MS Wordu. Blíže se o těchto komponentách dozvíte v kapitole 8. Pokud ji však nyní nechcete studovat, ponechte nastavení voleb tak, jak vám instalační program nabízí.

- Zvolte, zda chcete přidat odkaz (ikonu) Grammaticonu na plochu a zda chcete přidat odkaz na aplikaci do nabídky **Start**. Kliknutím na tlačítko **Dále >>** již spustíte samotné kopírování souborů.

- Po dokončení instalace můžete Grammaticon spustit okamžitě. Klikněte na tlačítko **Dokončit**.

Pokud jste nevybrali možnost spuštění programu ihned po instalaci, můžete spustit Grammaticon později jedním z následujících způsobů:

- poklepáním na ikonu pracovní plochy v případě, že jste zvolili její vytvoření,
- výběrem položky **Programy->Lingea->Grammaticon** v nabídce Start v případě, že jste zvolili její vytvoření,
- ručním spuštěním programu gram.exe z adresáře, kam jste Grammaticon nainstalovali,
- poklepáním na soubor s příponou TXT nebo RTF, pokud jste zvolili asociaci těchto přípon s Grammaticonem,
- stiskem klávesy **ALT+G** v MS Wordu, pokud jste zvolili instalaci komponenty pro MS Word,
- prostředky MS Office, např. též klávesou **F7** ve Wordu, pokud jste zvolili instalaci komponenty pro MS Office.

V kapitolách 2, 3 a 4 se dočtete, jaké chyby vám program pomůže odhalit, v kapitole 5 najdete naopak případy, na které vás ani kontrola gramatiky z toho či onoho důvodu nemůže upozornit. Ovládání programu Grammaticon je popsáno v 6. a 7. kapitole. 8. kapitola je věnována použití kontroly gramatiky v programu MS Word. Pro zájemce o problematiku uvádíme v kapitole 9 problémy, se kterými se bylo potřeba vyrovnat při přípravě tohoto programu. Příloha obsahuje znovu stručný přehled typů chyb, které Grammaticon kontroluje, i s příklady.

2. KONTROLA PŘEKLEPŮ

Základem algoritmu pro nalezení překlepů je především znalost morfologie jazyka (ta je podrobněji zmíněna v kapitole 9). Jednoduše řečeno, morfologická data obsahují seznam všech slov českého jazyka. Při kontrole je každé slovo porovnáváno s tímto seznamem. V případě, že v něm není, je označeno jako chybné a program pro ně nabídne možné opravy.

2.1 PŘEKLEPY

Nabídka podobných slov vychází z předpokladu, že překlepy obvykle vznikají jedním z následujících způsobů:

- Při psaní slova omylem stisknete jinou (velmi často sousední) klávesu, např. *p* namísto *o* ve slově *vodní*, a v textu se pak objeví tvar *vpdňi*.
- Ve slově vynecháte nějaké písmeno, a tak např. namísto *lokomotiva* zůstane jen *lokomotva*.
- Slovo napíšete s písmenem navíc, a tak třeba namísto *ohrada* vznikne *oghrada*.
- Při rychlém psaní zaměňte sousední písmena a výsledkem může být např. slovo *první* namísto *přvní*.

2.2 PRAVOPISNÉ CHYBY

Pomocí zmíněného algoritmu lze samozřejmě najít i některé pravopisné chyby, a to třeba v těchto případech:

- Záměna *i* a *y*, např. ve slovech *mísllet*, *vyšací*, *dykobraz*.
- Záměna *s* a *z*, např. ve slovech *zkončit*, *ztrava*, *stráta*.
- Nespisovné tvary slov, např. *ouřad*, *velkej*, *náma*, *rukami*, *kerá*.

2.3 OFENZIVNÍ SLOVA

Morfologický slovník neobsahuje žádná sprostá slova, navíc budete upozorněni i na ofenzivní výrazy typu *rajcovat*, *nadržená*, *blbec* nebo *Rusák*. Některá slova však za jistých okolností ofenzivní být nemusejí, např. *přirážet* může loď ke břehu, *jeskyňka* a *ježibaba* jsou pohádkové postavy, *idiot* je odborný termín a *dederon* je také druh látky.

2.4 ZDVOJENÍ SLOV

Kontrola překlepů umožňuje sledovat ještě jiný druh chyby. Často se vám může stát, že píšete text, přemýšlíte, a když vás napadne pokračování, tak znovu omylem zopakujete stejné slovo. Např. *Tuto situaci lze definovat jako jako fatální neznalost*. Korektor podtrhne druhé *jako* a nabídne jeho vynechání. Existuje však i určitá skupina slov, která se opakovat mohou. Ve většině případů jsou to příslovce, citoslovce nebo zájmena. Za správné tak lze považovat např. následující věty:

- *Bylo toho až až*. ve smyslu *Bylo toho hodně*.
- *Stihla to tak tak*. ve smyslu *Stihla to na poslední chvíli*.
- *Policista se už už chystal zasáhnout...*, ve smyslu *Policista se každým okamžikem chystal zasáhnout*.
- *To to bolí*. ve smyslu *Hodně to bolí*.
- *Nesnese se se sestrou*. - první se je zvrtné zájmeno a druhé se předložka.
- *Přinést je je dobrý nápad*. - první je je osobní zájmeno a druhé je sloveso.
- *Jí jí připravenou večeři*. - první jí je sloveso a druhé jí osobní zájmeno.

Výčet podobných případů může být ještě daleko větší, připustíme-li i krkolomně sestavené věty typu *Ženu ženu. Solí solí. Mastí mastí*. (sloveso, podstatné jméno), *Holí holí holí. Zdraví zdraví zdraví*. (přídavné jméno, sloveso, podstatné jméno), *Nabil hlavně hlavně*. (příslovce, podstatné jméno), *Dělal to podle podle něj*. (příslovce, předložka). To jsou však spíše kuriozity, které se v běžném textu vyskytnou jen stěží, a pravděpodobnost toho, že jde o opakované slovo, je přece jen větší.

3. KONTROLA PRAVOPISU

Kontrola gramatiky nabízí oproti korektoru překlepů řadu dalších možností, jejichž popis najdete v této kapitole.

3.1 SLOŽITĚJŠÍ PŘEKLEPY

Z okolí slova ve větě lze rozpoznat jisté typy chyb, které korektor překlepů nezjistí.

- *Včera jsem byli doma*. - V textech dochází velice často k překlepům v tvarech sloves *jsem* a *jsme* vzniklým záměnou písmen *s* a *e*. Korektor překlepů chybu neoznačí, protože každé slovo v této větě je správně utvořené. Slovní spojení *jsem byli* však vytváří tvar slovesa, který se neshoduje v čísle. Korektor gramatiky tuto chybu odhalí a nabídne i možné způsoby její opravy: *byli jsme*, *byli jste*, *byl jsem*, atd.
- *Seděl v křesel*. - Překlep způsobil vytvoření 2. pádu množného čísla *křesel*, i když autor zřejmě zamýšlel napsat 6. pád jednotného čísla *křesle*. Podobně jako v předchozím případě, program najde chybu podle toho, že se předložka *v* musí pojit buď se 4. pádem anebo se 6. pádem.
- *Po městě jezdil modrej favorit*. - Na první pohled nespisovný tvar *modrej* korektor překlepů také nerozpozná, protože je to i správně utvořený rozkazovací způsob slovesa *modrat*. Pokud však věta obsahuje ještě další sloveso, lze poznat, že se do ní korektně utvořený tvar slovesa *modrat* nehodí, zejména když se vyskytuje bezprostředně za slovesným tvarem *jezdil*, který je v minulém čase.
- *Poznamenal jen, že jsme nemuseli ani nikam chodit*. - V uvedené větě chybí nad písmenem *z* ve slově *že* háček. Tuto chybu můžete udělat, když zkopírujete úsek textu např. z elektronického dopisu, kde se často nepoužívá diakritika. Většinu slov s chybějícími háčky a čárkami sice najde korektor překlepů, ale jelikož vedle spojky *že* existuje i správná předložka *že*, je v tomto případě korektor překlepů bezmocný. Kontrola gramatiky však pozná, že předložka byla chybně použita, protože za ní následuje sloveso v určitém tvaru, a chybu najde.

3.2 ZÁJMENA

Nesprávné tvary zájmen po předložkách anebo tvary zájmen samostatně stojících tvoří velice časté chyby v textech, které pramení zejména z nejistoty, zda použitý tvar slova je správný, když zní podobně jako jiný.

- *Nebylo to pro ní ale dost dobré*. - Za předložkou *pro* by měl správně následovat 4. pád zájmena *ona*, který je *ni*, nikoliv *ní*.
- *Udělalí to všechno pro tě*. - Pád zájmena *tě* je sice správný, ale po předložce je vhodnější použít jeho delší formu *tebe*.
- *Byli tam všichni kromě mně*. - Předložka *kromě* se pojí se 2. pádem, zájmeno za ní však tvoří buď tvar 3. nebo 6. pádu, proto je zde potřeba použít odpovídající tvar *mě* nebo *mne*.
- *Kvůli toho jsme tam nešli*. - Po předložce *kvůli* musí následovat 3. pád, nikoliv 2. pád, a proto by zde mělo být *kvůli tomu*. Tato chyba je rozšířená zejména ve Slezsku.
- *Uděláme to po našem*. - Nesprávný tvar zájmena *našemu* mohl vzniknout pod vlivem polštiny. Korektor nabídne jako jednu z možných oprav i pravděpodobnou variantu *po našem*.
- *Postavila sebe na vlastní nohy*. - Zde je vhodnější použít krátký tvar zájmena *se*.

3.3 JMENNÉSKUPINY

Nesprávné tvary jmenných skupin tvoří chyby v textech, které mohou vzniknout z gramatické chyby ve sklonném slovním druhu nebo v předložce, mohou být ale i výsledkem překlepu, použití hovorového tvaru, nebo vynechání písmena na konci slova.

- *Strejda šel s chlapi na pivo*. - Po předložce *s* by zde měl následovat 7. pád, v tom však slovo *chlapi* není, korektor proto nabídne rovněž správnou variantu *s chlapy*.
- *Mimo vozidel dopravní obsluhy* - Nápís na doplňujících tabulkách upřesňujících značku zákazu vjezdu bohužel není správný. Předložka *mimo* se totiž pojí se 4. pádem na rozdíl od významově podobné předložky *kromě*, takže nápís by měl mít tvar *Mimo vozidla dopravní obsluhy*.
- *Rozhlédl se a pak přešel přes ulic*. - Tato chyba má původ v brněnské mluvě, za předložkou *přes* musí být tvar 4.pádu, tedy *přes ulici*.
- *Co s načatý večerem?* - Vynechání písmene *m* na konci slova *načatý* způsobilo neshodu předložky a přídavného jména.
- *Bylo to jako blesk s čistého nebe*. - Zde se použije předložka *z*.
- *Kristýna jde na procházku ze psem*. - Zde naopak patří předložka *s*.

- *Martin přijde s radostí.* - Za předložkou *s* je třeba použít 7. pád, tedy *radostí*, případně předložku *z*, která by se pak správně pojila se 2. pádem.
- *Dopis byl doručen panu prezidentovi Havlovi.* - Delší koncovka 3. pádu *-ovi* se přidává až k poslednímu slovu skupiny a kratší koncovka *-u* naopak ke zbyvajícím slovům, proto je lepší napsat *panu prezidentu Havlovi*.

3.4 SPOJENÍ S PŘÍDAVNÝMI JMÉNY

Některá přídavná jména vyžadují, aby následující slova byla v určitém pádu.

- *Na stole stál šálek plný kávou.* - Tvar *kávou* je v tomto případě nespisovný, protože po přídavném jméně *plný* musí následovat 2. pád, tedy *plný kávy*.
- *Každý si myslel, že je věrný přítelkyně.* - Přídavné jméno *věrný* v tomto případě vyžaduje spojení typu *být věrný komu*, a proto je správná varianta *věrný přítelkyni*, popř. *věrný přítelkyním*. Může však jít i o chybu v samotném přídavném jméně *věrný*. Potom by byl správný tvar jmenné skupiny *věrná přítelkyně*.

3.5 PŘEDLOŽKY

Při nesprávném použití krátkých tvarů předložek nejde sice ani o chybný tvar předložky, ani o nesprávný tvar pádu po ní, ale spíše o fakt, že její zkrácený tvar se spolu s následujícím slovem hůře vyslovuje.

správně	chybně
abych / abych si / abych se	aby jsem (si/se), abyssem (si/se)
abys / aby sis / aby ses	aby jsi (si/se)
aby / aby si / aby se	aby jsi namísto aby si
abychom / abychom si / abychom se	aby jsme (si/se), abysme (si/se)
abyste / abyste si / abyste se	aby jste (si/se), aby ste (si/se)
aby / aby si / aby se	aby jsi namísto aby si

- *Udělela večeri z zbytků oběda.* - Vhodnější je použít *ze zbytků*.
- *Meteorit se střetl s Zemí.* - Zde raději použijeme *se Zemí*.
- *Stálí v frontě na vstupenky do divadla.* - Lepší je napsat *ve frontě*.

3.6 ČÍSLOVKY

Hodně chyb se rovněž vyskytuje ve tvarech číslovek.

- *Stálo to dvě sta miliónů korun.* - Často používány, vžitý a chybný tvar číslovky, který je správně *dvě stě*.
- *Mluvil jsem s oběmi svými stranickými kolegy.* - I když koncovky ostatních slov svádějí k domněnce, že tvar slova *oběmi* (příp. *dvěmi*) je spisovný, ve skutečnosti tomu tak není a správně je *oběma* (příp. *dvěma*).
- *Pět tisíců lidí tak přišlo o práci.* - V tomto případě je správně napsat *Pět tisíc*.

3.7 SLOVESA

Chyby ve slovesných tvarech zahrnují především velice rozšířené nesprávné tvary sloves v podmiňovacím způsobu. Pro přehlednost uvádí následující tabulka správné časování slovesa *aby* a téhož slovesa ve spojení se zvratnými zájmeny *si* a *se* (obdobným způsobem lze časovat i slovesa *by* a *kdyby*):

Korektor však dovede kontrolovat i další typy slovesných chyb týkajících se např. zvratných zájmen, ale také obecné kontroly přípustnosti jednotlivých slovesných tvarů.

- *Radostí smál na celé kolo.* - Zde chybí u zvratného slovesa zájmeno *se*.
- *Chtěla se napít se vody.* - V této větě je naopak jedno *se* navíc.
- *Petr by měl zítra přišel.* - Slovesný tvar *by měl přišel* je nesprávný, ve větě patrně chybí sloveso v infinitivu, nabídne se tedy *přijít* namísto *přišel*.

3.8 SHODA PODMĚTU S PŘÍSUDKEM

Chyby ve shodě podmětu s přísudkem spočívají v chybném určení rodu podmětu, což vede k nesprávné koncovce přísudku.

- *Naši slavní hokejistí včera prohráli.* - Podmět mužského rodu *hokejistí* je životný, nemůže se tedy shodovat s neživotnou koncovkou *prohráli*. Grammaticon nabídne správný tvar přísudku *prohráli*.
- *Psi samou radostí skákaly po dvoře.* - Podmět mužského rodu vyžaduje správný tvar přísudku opět v mužském rodě, tedy *skákali*.
- *Jana trpělivě čekal na výsledky zkoušky.* - Přísudek mužského rodu *čekal* není ve shodě s podmětem ženského rodu *Jana*. Chyba mohla vzniknout buď opomenutím písmene *a* na konci slovesa, anebo naopak přidáním písmene *a* ke slovu *Jan*.

3.9 NEVHODNÝ SLOVOSLED

Chyby ve slovosledu zahrnují především případy, kdy je nevhodně použita předložka. Tento fakt může být kromě nesprávného pořadí slov způsoben např. i nejistotou, zda tvar slova napsat dohromady nebo zvlášť, anebo dodatečnou editací části věty s opomenutím její kontroly.

- *Na proti stojí dům.* - Přísluvce *naproti* se píše dohromady.
- *Napsal si úkoly do a šel spát.* - Pozdější úpravou textu byl nejspíše vynechán předmět za předložkou *do*.
- *Pošlete nám další rychle zásilku.* - Vhodnější je použít obrácené pořadí slov *další a rychle*, tedy *rychle další zásilku*.

- *Na stole ležela kamarádova Pavlova kniha.* - Zde je opět lepší použít opis, tedy *kniha kamaráda Pavla*.
- *Vrátíme asi se domů až zítra.* - Zvratné zájmeno *se* by mělo následovat bezprostředně po slovese *vrátíme*.
- *Proč mu to neřekneš? Si to nemůžu dovolit.* - Použití zvratného zájmena *si* na začátku věty je hovorové. Lepší by tedy bylo druhou větu přepsat např. na *Já si to nemůžu dovolit*.

3.10 ČÁRKY A SPOJKY

Další skupinu chyb tvoří postavení čarek ve větě a použití spojek a spojovacích výrazů.

- *Vzal jsem si brýle abych si mohl přečíst noviny.* - Před slovem *abych* je třeba napsat čárku.
- *Tu knihu, o které jsem včera mluvil zřejmě přinesu až zítra.* - Oddělení vložené vedlejší věty od věty hlavní, zejména na pravém konci věty vedlejší, bývá poměrně častou chybou. Zde patří čárka mezi slovy *mluvil a zřejmě*.
- *Stihl to co stihnout měl.* - V souvětí je opět nutné napsat čárku pro oddělení věty hlavní od věty vedlejší mezi slova *to a co*.
- *Řekl mi heslo vkladní knížky dříve než zemřel.* - Před spojkou *než* by měla být čárka, protože následuje vedlejší věta.
- *Byl tam dříve, než my.* - V této větě naopak čárka před spojkou *než* není nutná, protože vedlejší věta nenásleduje.
- *Neznala ani Jitku ani Janu.* - Čárka je zde zapotřebí, protože se jedná o dvojitý spojovací výraz *ani - ani*, v němž se čárka píše.

3.11 ZÁJMENA JAKO SPOJOVACÍ VÝRAZY

Vedlejší věty mohou být uvozeny zájmeny odkazujícími zpravidla na poslední slovo věty, na které je vedlejší věta závislá. Kontrola gramatiky se zabývá i správnými tvary těchto zájmen.

- *Na protější straně stála dívka, který mohlo být tak dvacet let.* - V běžné řeči užívaný tvar zájmena *který* je nesprávný, protože se vztahuje k dívce, tedy podstatnému jménu rodu ženského, a proto je potřeba použít vztažné zájmeno *kteřé*.
- *Byl to zrovna ten člověk, kterém se mluvílo.* - Tvar vztažného zájmena *kterém* je správný, před ním však musí být předložka *o*.

- *Tatínek, ta je lékařkou.* - *Tatínek* je podstatné jméno rodu mužského, a proto je při odkazování na něj potřeba použít tvar ukazovacího zájmena *ten*, nikoliv *ta*.

3.12 OSTATNÍ CHYBY

Ve větách lze kontrolovat i některé další jevy, které jsou uvedeny v následujícím seznamu:

- *Poslanci některých stran byli pro i proti návrhu.* - Tzv. spřežení vazeb ve spojení *pro i proti návrhu* lze nahradit spojením *pro návrh i proti němu*.
- *Bylo čisto v pokoji, ale i předsíni.* - U vícenásobného větného členu je potřeba zopakovat předložku před každým z nich, tedy správně by měla věta vypadat takto: *Bylo čisto v pokoji, ale i v předsíni*.
- *Je nutno.* - Tato věta je neúplná, protože není uvedeno, co bylo nutno. Musí tedy pokračovat buď vedlejší větou (např. *Je nutno, abychom přišli včas.*), infinitivem (např. *Je nutno přijít včas.*), anebo tvarem 2. pádu (např. *Je nutno našeho včasného příchodu.*)

3.13 CHYBĚJÍCÍ ČÁSTI VĚT

Ve větách mohou některá slova nebo celé úseky chybět, a tím ztrácí sdělení logiku.

- *Jirka připravuje Janě k narozeninám.* - Věta je neúplná, protože není jasné, co Jirka připravuje Janě k narozeninám, tedy např. *dárek*.
- *Petr doprovázel pes.* - Ve větě není předmět. V prvním slově může pouze chybět písmeno, pak by věta *Petra doprovázel pes*. dávala smysl, nebo je třeba změnit tvar posledního slova a výsledné *Petr doprovázel psa*. by bylo opět smysluplné.
- *Všechny ženy tenkrát hodně usilovaly ho spatřit.* - V této větě chybí předložka *o*, protože sloveso *usilovat* se vždycky s touto předložkou pojí.
- *Šéf brojí lenosti.* - Podobně v této větě by měla být předložka *proti*.
- *Ministr abdikoval ze své funkce.* - Toto je další častá chyba, protože sloveso *abdikovat* se pojí s předložkou *na*, nikoli *z*. Správný tvar věty je tedy *Ministr abdikoval na svou funkci*.

3.14 INTERPUNKCE

Kontrola interpunkčních znamének označí nekonzistence ve způsobu psaní věty. Odhalí např. takové chyby jako jsou dvě mezery mezi slovy, chybějící mezeru po čárce ve větě, nesprávnou posloupnost znamének na konci věty, mezeru následující za otevírací závorkou, anebo naopak chybějící mezeru za uzavírací závorkou.

- *Nevěděla, že se po čárce píše mezeza.* - za čárkou chybí mezeza
- *A tak dále..* - Za větou by měla být buď jedna, nebo tři tečky.
- *Na posledním (osmačtyřicátém) místě skončil náš závodník.* - Za levou závorkou by neměla být mezeza.

Poznámka:

Někdy se může stát, že program nalezne ve větě několik chyb najednou. V takovém případě podtrhne pouze jednu z nich a další jsou zobrazeny, až když chybu odstraníte. Ačkoliv se program snaží řadit chyby od těch nejpravděpodobnějších po ty nejméně pravděpodobné, je možné, že někdy ohlásí chybu zdánlivě nelogickou.

- *Ještě než usnu musím vyřešit poslední otázku.* - V této větě jistě chybí čárka. Přednostně se však řeší otázka, zda je v pořádku slovesný tvar. Kombinace sloves *usnu musím vyřešit* správná není, a proto program ohlásí jako první chybu ve slovesném tvaru.

4. KONTROLA STYLU

Kontrola stylu poskytuje doplňkové možnosti ke kontrole gramatiky. Jejím smyslem je upozornit autora textu spíše na odlišnosti ve způsobu psaní dokumentů konkrétního typu než na závažné prohřešky proti gramatice. V nastavení aplikace si můžete vybrat z několika předdefinovaných stylů dokumentů, které se liší tím, která stylová pravidla jsou zapnutá a která vypnutá. Následující text popisuje stylové jevy, které může Grammaticon kontrolovat.

4.1 VĚTY BEZ SLOVES

Pokud ve větě není žádné sloveso, ještě nemusí jít o chybu. Např. věta *Ach, ta matematika* může být součástí přímé řeči. V nebeletristických textech však většinou platí, že každá věta sloveso obsahuje.

4.2 PŘÍZNAKOVÁ INTERPUNKCE

Do této kategorie patří věty končící vykřičníkem. Jejich použití není přirozené např. pro vědecké publikace, či technický styl.

4.3 DLOUHÉ VĚTY

Čím je věta delší, tím bývá složitější, zejména pro toho, kdo ji potom čte. Proto je vhodnější takové věty rozdělit na více kratších.

4.4 NEVHODNÁ SLOVA

V některých textech se obvykle nepoužívá oslovení, např. *Jirko, pojd' k tabuli*. Podobně se kontroluje přítomnost částic v textu: *No, to by šlo*. Stejně tak je nezvyklé používat citoslovce jinde než na začátku věty: *A žába hop do vody*. Citoslovce, která se na začátku věty vyskytují, by však měla být oddělena čárkou: *Ach, to byla krása*.

4.5 UŽITÍ PRVNÍ OSOBY

V jistých typech textů je lepší se vyhnout konstrukcím vztahujícím se k první osobě jednotného čísla. Jedná se hlavně o zájmena *já, můj* a slovesa v tomto tvaru. Vhodnější je použít neosobní vyjádření nebo množné číslo, tedy např. namísto *Z toho usuzuji* napsat *Z toho je vidět*, nebo *Z toho vidíme*.

4.6 TYKÁNÍ

Stejně jako použití první osoby jednotného čísla, tak i použití druhé osoby jednotného čísla neboli tykání, nemusí být vždy na místě. Proto je lepší se vyhnout zájmenům jako *ty, tvůj*, příp. slovesům ve zmíněném tvaru.

4.7 OSLOVENÍ V DOPISECH

Při korespondenci, především pokud se jedná o komunikaci na vyšší úrovni, je vhodné psát oslovení adresáta ve slovech jako *ty, vy, tvůj*, váš velkým písmenem.

4.8 NEVHODNÉ POUŽITÍ ZÁJMEN

Koncovka ukazovacích zájmen *-hle* je spíše hovorová, proto je mnohdy vhodnější použít např. namísto *tyhle* slovo *tyto*.

4.9 ZMNOŽENÍ VĚTNÝCH ČLENŮ

Pokud jedna věta obsahuje příliš mnoho stejných větných členů, které nejsou odděleny čárkou, může se text stát nesrozumitelným. Např. věta *Stal se předsedou představenstva společnosti autorů vědeckých publikací* obsahuje příliš mnoho neshodných přívlasků.

4.10 OPAKOVÁNÍ SLOV

Častou stylistickou chybou je přílišné opakování téhož slova, což může působit dojem nedostatečné slovní zásoby.

Např. ve větě *V obchodě měli otevřeno jen do šesti, takže jsme šli nejprve do obchodu, abychom si koupili něco k jídlu, než v obchodě zase zavřou*. se vyskytuje celkem třikrát slovo *obchod*.

4.11 SPOJKY A SPOJOVACÍ VÝRAZY

Je nevhodné používat v jedné větě více vět vedlejších uvozených stejným slovem. Jako stylisticky nevhodné pak působí např. souvětí *Naše učitelka, která nastoupila nedávno na naši školu, nám dává úkoly, které nezvládají ani žáci, u kterých by se to dalo čekat*.

5. PROBLEMATICKÉ JEVY

Čeština je velmi složitý jazyk, a proto ve větách bohužel nelze úplně vždy nalézt všechny nesrovnalosti. Stejně jako korektor překlepů nemůže odhalit každý nesprávný tvar slova, tak ani kontrola gramatiky, ač kontrolu překlepů doplňuje a v mnohém rozšiřuje, nemůže stoprocentně odhalit všechny gramatické chyby.

Grammaticon byl vyvíjen více než tři roky, byl důsledně testován a v průběhu jeho vývoje došlo v analýze vět k zajímavým posunům. Zprvu optimistický pohled na to, co všechno je možné ve stavbě českých vět podchytit jako nesprávné, vedl k vytvoření velkého počtu pravidel pro kontrolu nejrůznějších shod, postavení čárek ve větě a vůbec všeho ostatního, co bylo uvedeno výše. S postupem času a především díky rozsáhlému testování na obrovském množství českého textu jsme však začali zjišťovat, že jednotlivá pravidla sice mohou být užitečná řekněme až v 90% případů, v těch zbylých 10% však označí chybu tam, kde se nevyskytuje. Proto byly značně omezeny podmínky pro funkčnost většiny pravidel a naše pozornost byla zaměřena zejména na to, aby nedocházelo k situacím, kdy program označí jako chybu to, co ve skutečnosti chyba není. V šedém pásmu konstrukcí vět tak zůstalo velké množství případů, které se na první pohled mohou zdát jako očividné chyby, při bližším prozkoumání však zjistíme, že ne vždy skutečně o chybu jde. V následujícím textu je uvedeno několik takových ukázek a dále je popsán režim tzv. *přísné kontroly*, který tyto chyby umožňuje najít za cenu snížení věrohodnosti ostatních upozornění.

5.1 NEROZPOZNANÉ CHYBY

K častým chybám v textech patří nespisovné nebo hovorové výrazy. Drtivou většinu z nich lze poznat jako nesprávné slovo, protože netvoří žádný z přípustných morfologických tvarů. Některé z těchto chyb však mohou zůstat neodhalené, neboť je lze smysluplně odvodit i od jiných slov.

Ráno vyděl Věru.

I když to může vypadat, že je zde pravopisná chyba ve slově *viděl*, nesprávný tvar *vyděl* korektor neodhalí, protože je to také rozkazovací způsob slovesa *vydělit*. Ostatně, tato věta by dávala smysl nebýt faktu, že Věra je předmět, který za normálních okolností vydělit nelze.

Zítرا bude vyset!

V této větě je chyba za předpokladu, že se jedná o nesprávně napsané sloveso *viset*. Pokud je však řeč řekněme o ječmenu a jeho seti, je věta zcela správně.

Pyl na zdraví.

Zde si opět na první pohled povšimneme chyby ve slovese *pil*, avšak *pyl* je také podstatné jméno a při rozhodování správnosti takového sdělení se dostáváme k úvahám sémantického rázu o tom, zda lze chápat *pyl* jako prostředek sloužící ke zdraví.

Kdyby jí s tím pomohl, tak by ho neubilo.

V posledním slově patří *y*, což se ale opět nepozná, protože *neubilo* je správný tvar slovesa *bit*.

Kritizovali onu správu v novinách.

Pokud se jedná o *zprávu*, což je v souvislosti s novinami přirozenější, je ve větě pravopisná chyba. Nelze ale vyloučit, že ve vydavatelství novin je také orgán, který něco spravuje, a v tom případě by věta mohla být správně.

Chlapci nešly.

Za předpokladu, že podmětem této věty je slovo *Chlapci*, neshoduje se pak její přísudek *nešly* s podmětem v rodě, a bylo by tedy vhodné tuto chybu označit a nabídnout pravděpodobnou opravu slova *nešli* na *nešli*.

Uvažme ovšem následující kontext: *Hanka i Jirka si vzali na výlet hodinky. Chlapci ale nešly.* Zde slovo *Chlapci* není podmětem, protože ten je nevyjádřený (*hodinky*). Přísudek *nešly* se pak s podmětem shoduje, a proto v tomto případě k chybě nedošlo.

Divky šli.

Předpokládejme, že podmětem této věty je slovo *Divky* a přísudkem *šli*. Potom dojdeme k závěru, že se podmět a přísudek neshodují a chyba je zřejmá.

Slovo *šli* však nemusí být jen sloveso, vezme-li v úvahu následující kontext: *Chlapci našli pásek. Divky šli.* Slovo *šli* je zde podmětem (tvarem podstatného jména *šle*) a takto chápaná věta je gramaticky správně.

Předcházející dva příklady možná působí poněkud uměle. V reálném textu a zvláště v složitějších souvětích se však takové konstrukce mohou vyskytnout, byť s jiným slovesem a v jiném kontextu.

Včera v restauraci viděl známý herce.

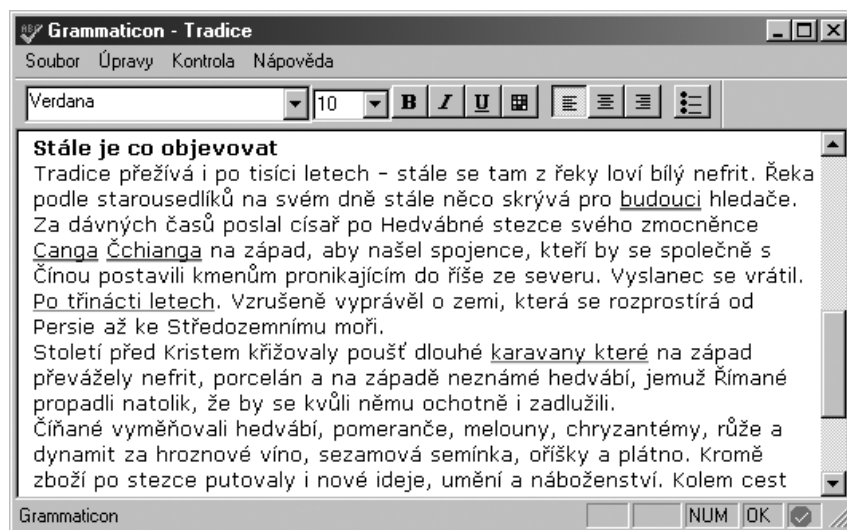
Tato věta je víceznačná hned v několika ohledech. Za předpokladu, že v ní někoho vidí osoba známá z předchozího textu, můžeme říci, že pisatel udělal chybu ve jmenné skupině *známý herce*, a proto by měla být nabídnuta oprava na *známé herce*. Česká věta je však charakteristická i tím, že v ní je do jisté míry možný volný slovosled. Proto zde může být podmět vyjádřený, a to slovem *známý*, které je v tomto případě podstatným jménem. Pak by však slova *známý* a *herce* tvořila dvě samostatné jmenné skupiny a věta by byla správně. Aby toho nebylo málo, může slovo *herce* označovat i barvu v kartách. V tomto případě můžeme spekulovat, zda je pisatel při smyslech, nicméně věta je gramaticky zcela správně a více ani sebelepší korektor gramatiky odhalit nemůže.

5.2 PŘÍSNÁ KONTROLA

Uvedené příklady ukazují, že budeme-li brát v úvahu všechny možné interpretace věty, dojdeme v mnoha případech k závěru, že se za určitých okolností může jednat i o gramaticky správný text. Vyhne se tak určitě tomu, že označíme za chybu něco, co chybou není, ovšem pouze s rizikem, že spousta chyb v textu zůstane neodhalena.

Nyní si ale představme příklad z praxe: Sekretářka píše dopis, v němž se zmiňuje o doručení jisté zásilky. Před jeho odesláním nechá text přečíst svého nadřízeného, který s ním v zásadě souhlasí, jen by slovo *zásilka* zaměnil za *balík*. Slovo *zásilka* je však v dopise zmíněno nesčetněkrát, a než by ho sekretářka znovu četla celý, nechá raději textový editor provést jednoduchou náhradu zmíněných slov. Potom se však v textu mohou objevit další nesrovnalosti, např. ve větě *Naši balík doručí příští týden.*, kde dochází k chybě ve spojení *naši balík*. Kontrola gramatiky tuto chybu neodhalí. Věta totiž dává smysl v případě, že slovo *naši* označuje podmět, tedy toho, kdo balík doručí. Původní význam byl ale jiný – totiž ten, že někdo blíže nespecifikovaný (např. pošta) doručí *naši zásilku*, tedy po opravě *naš balík*. Program je však přesto schopen takové případy odhalit po zapnutí tzv. *přísné kontroly*, která označí raději více chyb i s rizikem, že se ve skutečnosti o chybu nejedná. Je potom na uživateli, aby rozhodl, zda text opraví či nikoliv. V každém případě se může spolehnout na to, že program najde potenciální nesrovnalosti za něj, a on tak nemusí ztrácet čas pročitáním celého textu. Na druhou stranu nemusí být vždy příjemné stále označovat text jako správný, a proto je tato možnost v programu standardně vypnuta.

6. OVLÁDÁNÍ PROGRAMU

V této kapitole je popsán způsob práce s programem Grammaticon. Jeho ovládání je podobné tomu, jaké znáte z klasických textových editorů.

Po spuštění můžete začít vytvářet nový text nebo načíst libovolný dokument ve formátu RTF či jakýkoliv typ neformátovaného textu prostřednictvím položek hlavního menu **Soubor** a **Otevřít...** Po skončení práce můžete soubor uložit pomocí položek hlavního menu **Soubor** a **Uložit...**

Pokud je zapnuta tzv. **aktivní kontrola** textu, bude program vždy ve chvílích vaší nečinnosti kontrolovat věty, které jste již napsali. Pokud se v nich vyskytnou chyby, budou podtrženy v závislosti na jejich typu různou barvou - překlepy červeně, gramatické chyby zeleně a stylové chyby žlutě. Po kliknutí pravého tlačítka myši na příslušnou chybu získáte nabídku s jejím popisem a případnými možnostmi opravy. Kdykoliv lze však text zkontrolovat i dávkově, např. pomocí klávesy **F7**. Program potom zkontroluje najednou celý text a při každé chybě zobrazí dialog s dalšími možnostmi. V následujícím textu je způsob práce s programem popsán podrobněji.

6.1 EDITOR

Vlastní editor pro psaní dokumentů můžete ovládat obdobným způsobem jako např. aplikaci Wordpad. Pomocí panelu nástrojů v horní části obrazovky lze měnit font, velikost písma, jeho tloušťku, kurzivu či podtržení, zarovnání odstavce, příp. uvození odstavce grafickou odrážkou. Do textu můžete vkládat i další objekty, jako např. obrázky, a to pomocí položek **Úpravy** a **Vložit objekt...** v hlavním menu.

Při psaní je vhodné vyhnout se stiskům klávesy **Enter** na konci řádku, pokud nejde o konec odstavce. V opačném případě by mohla být narušena kontrola textu, která chápe znak konce řádku jako konec věty, podobně jako např. znak tečky (.).

6.2 OPRAVA CHYB

Kontrola gramatiky česky psaných textů tvoří hlavní součást tohoto programu. Skládá se celkem ze tří různých způsobů označení chyb - zvýraznění překlepů, gramatických chyb a stylových chyb.

Při editaci textu lze využít dvou režimů práce

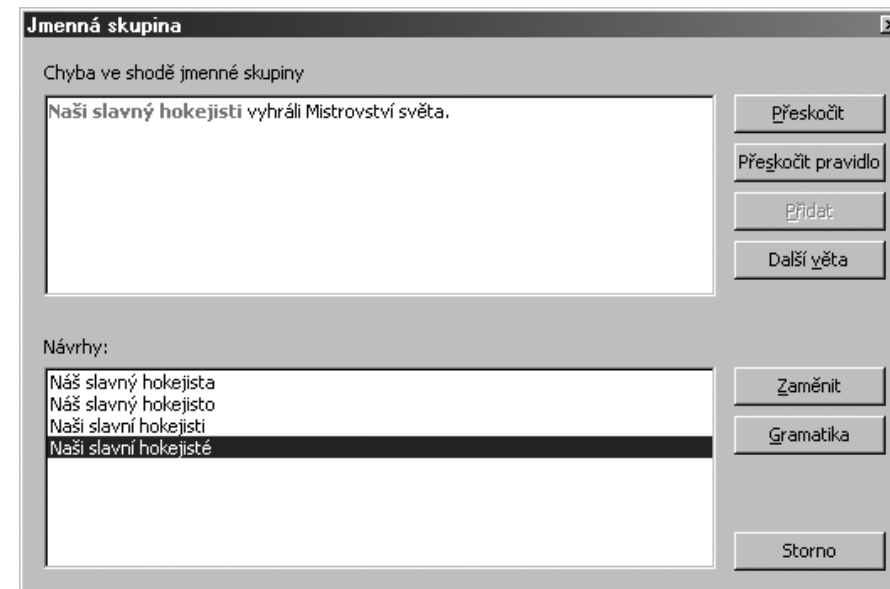
s chybami - dávkového a aktivního. Oba tyto typy, které jsou detailněji popsány níže, zobrazí příslušnou chybu a nabídnou možnosti její opravy - buď několik způsobů náhrady textu jiným, anebo smazání textu. Navíc lze u chyby zobrazit její stručné vysvětlení.

6.2.1 DÁVKOVÁ KONTROLA

Dávková kontrola spočívá v kontrole celého textu najednou. Lze ji spustit z hlavního menu programu pomocí položek **Kontrola** a **Kontrola dokumentu...**, případně stisknutím klávesy **F7**.

Při nalezení chyby se označí věta na obrazovce a vyvolá se dialog s vyobrazením chyby podobný tomu, jaký vidíte na obrázku. Jednotlivé části dialogu mají tento význam:

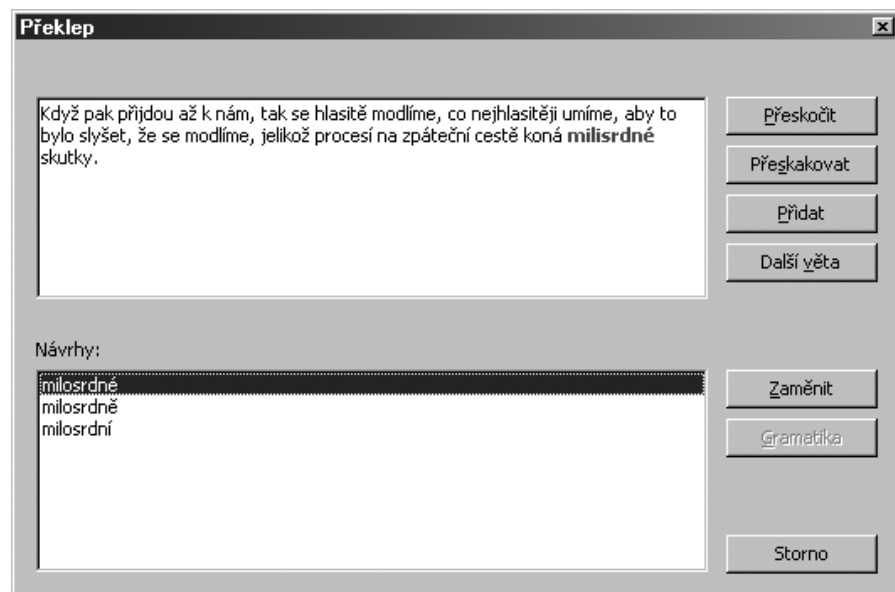
- **Titulek dialogu** (zde *Jmenná skupina*) obsahuje název kategorie, které se daná chyba týká.
- V horní části dialogu je umístěn konkrétní **název chyby** (zde *Chyba ve shodě jmenné skupiny*).
- Vlevo nahoře se nachází **editační pole** obsahující aktuální větu s barevně odlišeným vyznačením chyby. Podle jejího druhu může být chybný text označen buď červeně v případě překlepu, zeleně v případě gramatické chyby anebo žlutě, pokud se jedná o chybu stylovou. Zde je text *Naši slavný hokejisti* označen jako gramatická chyba. V editačním boxu lze větu libovolně upravovat obdobně jako při psaní dokumentu. Při první změně se však zruší barevné označení chyb a nebude již možno provést náhradu pomocí předdefinovaných variant (viz další bod).
- Vlevo dole se nachází **seznam variant** oprav textu. V případě poklepání na některou z variant se nahradí chybný text zvolenou variantou. Zde je zvolena varianta *Naši slavní hokejisté*.

- Tlačítkem **Přeskočit** lze označit text jako správný a přejít na další chybu ve větě. V případě, že se v ní nevyskytuje již žádná další chyba, bude probíhat kontrola na následujících větách.
  - Tlačítkem **Přeskočit pravidlo** lze označit text jako správný a přejít na další chybu. Při jejich hledání se však již nebude uvažovat pravidlo, které našlo zamítnutou chybu. Zde by se tedy přeskočilo pravidlo kontrolující shodu ve jmenné skupině.
  - Tlačítko **Přidat** je v případě gramatické a stylové chyby vždy nepřístupné. Má význam pouze v případě překlepu. Dialog pro překlep je popsán v dalším textu.
  - Tlačítkem **Další věta** lze přeskočit všechny chyby ve větě a pokračovat kontrolou následujících vět.
  - Tlačítkem **Zaměnit** dojde k záměně textu v dokumentu. V případě, že text zůstal v editačním poli nezměněn a je vybrána nějaká možná varianta náhrady textu, dojde k záměně chybného textu vybranou variantou, obdobně jako v případě poklepání na tuto variantu. Jinak se nahradí aktuální věta v dokumentu textem editačního pole.
  - Tlačítkem **Gramatika** lze zobrazit anebo opětovně skrýt text vysvětlující příslušnou gramatickou chybu.
  - Tlačítkem **Storno**, případně uzavřením dialogu se zruší průběh kontroly.
- Obdobný dialog lze vidět i u stylové chyby.

V případě překlepu se zobrazí dialog nepatrně modifikovaný (viz obrázek).

Oproti kontrole gramatické a stylové chyby jsou v dialogu pro překlep následující změny:

- Tlačítkem **Přeskakovat** lze programu sdělit, že v průběhu další kontroly se již nemá uvedené slovo považovat za překlep. Informace o přeskování slova se zruší po zvolení nové kontroly dokumentu položkou *Kontrola a Nová kontrola dokumentu...* z hlavního menu, případně klávesou **Ctrl+F7**.
- Tlačítkem **Přidat** lze uvedené slovo přidat do uživatelského slovníku. Znamená to, že při další kontrole již nebude hodnoceno jako překlep. Na tuto změnu v kontrole však nemá vliv volba nové kontroly dokumentu. Slovo je tedy trvale považováno za správné. Upravovat uživatelský slovník lze i jiným způsobem, který je blíže popsán v kapitole 6.3.1.
- Tlačítko **Gramatika** je v případě překlepu vždy nepřístupné.

Při dávkové kontrole program prochází od aktuální pozice v textu postupně celý dokument po větách a hledá chyby. Když dojde na konec dokumentu, zobrazí se dialog s dotazem, zda se má zkontrolovat i zbytek textu, tedy úsek od jeho začátku po místo, odkud kontrola začala. V průběhu kontrolování můžete sledovat kurzor, který se zobrazí vždy na začátku právě kontrolované věty. Při vyvolání dialogu se navíc věta označí obdobně, jako by byla vybrána do bloku.

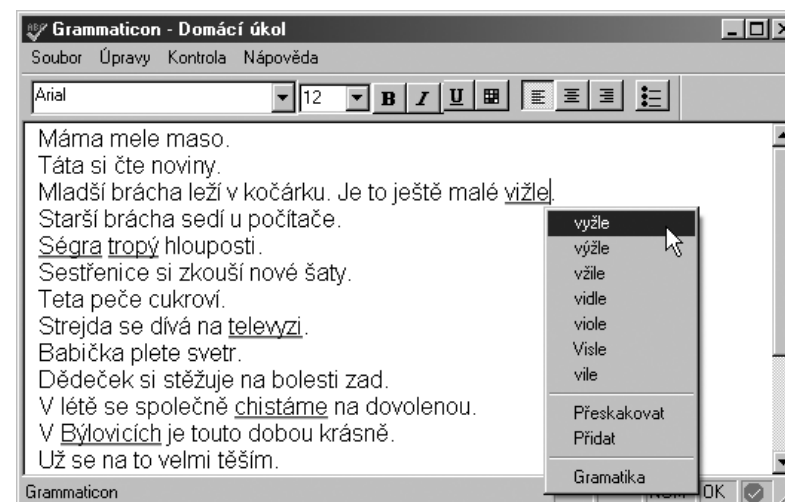
6.2.2 AKTIVNÍ KONTROLA

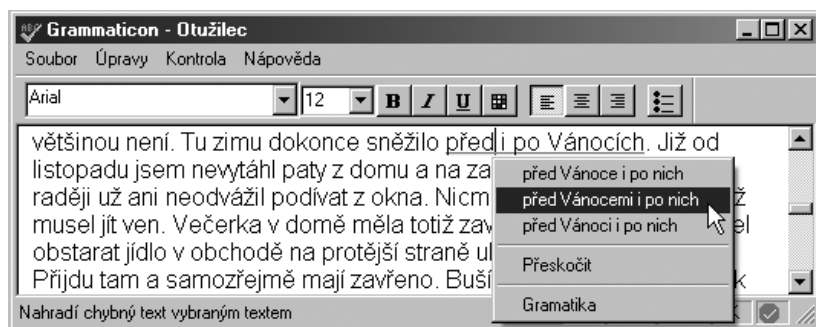
Při tomto způsobu kontroly se vyhodnocuje text průběžně při psaní ve chvílích, kdy program nezpracovává žádné další události, jakými jsou například stisk klávesy, vykreslování textu, apod.

Příslušná chyba se zobrazí podtržením textu chybovou barvou. V případě překlepu se text podtrhne červeně, gramatické chyby se označí zeleně a stylové žlutě. Zvýrazněnou chybu lze opravit buď přímo přepsáním textu anebo podobně jako v případě dávkové kontroly nabídnutou opravou textu. Nabídka oprav vyvoláte tak, že na podtržený text kliknete pravým tlačítkem myši.

Na obrázku je zvýrazněno slovo *vižle*. V nabídce se objeví všechny jeho možné náhrady. Záměnu lze provést např. zvýrazněnou variantou *vyžle*. Kromě textu můžete v případě překlepu vybrat i následující akce:

- **Přeskakovat** ignoruje chybný tvar slova i jeho případné další výskyt v textu.
- **Gramatika** vyvolá dialog dávkové kontroly s podrobnějšími informacemi. V kontrole textu lze následně pokračovat pomocí dávkové kontroly.

Na tomto obrázku je zvýrazněna gramatická chyba *před i po Vánocích*, kterou lze stiskem pravého tlačítka a zvolením zvýrazněné varianty opravit na *před Vánocemi i po nich*. Namísto tlačítek pro přeskokování a přidání slova do uživatelského slovníku je v nabídce akce **Přeskočit**, pomocí níž můžete danou chybu ignorovat.

Při aktivní kontrole se ve větě nejprve hledají překlepy, protože kontrolovat gramatickou správnost má smysl až ve chvíli, kdy věta obsahuje pouze smysluplná slova. Kontrola překlepů je navíc z principu rychlejší než algoritmus pro nalezení gramatických a stylových chyb. Protože překlepy v jednotlivých slovech nejsou závislé na kontextu věty, zobrazí se všechny najednou. Teprve po odstranění posledního z nich se hledají gramatické a stylové chyby. Tyto chyby jsou ovšem již závislé na kontextu věty, a proto se pro přehlednost označení zobrazí v daném čase vždy jen jedna, a to v pořadí od nejzávažnějších po ty nejméně závažné. Tedy nejdříve dostávají přednost chyby gramatické a poté stylové. Pokud existuje více nezkontrolovaných vět, což se stává zejména při otevření dokumentu, vyhodnocuje se text od aktuální pozice kurzoru. Po dosažení konce dokumentu se pokračuje vyhodnocováním od první věty viditelné v editačním okně a v posledním průchodu věty od začátku textu. Věta, kterou právě upravujete, se téměř vždy ignoruje do doby, než ji dopíšete anebo než přesu-

nete kurzor mimo ni. Výjimku tvoří čerstvě otevřený dokument, ve kterém ještě nebyla provedena žádná změna. Průběh kontroly můžete sledovat v pravé části stavového řádku. Číselný údaj označuje, kolik procent textu je již zkontrolováno. Po dokončení kontroly se namísto něj zobrazí text OK. Ikona vpravo od číselného údaje může mít tyto hodnoty:

- Animace znázorňuje probíhající kontrolu dokumentu.
- Ikona značí, že kontrola dokumentu byla dokončena.
- Ikona značí, že kontrola dokumentu byla dokončena až na větu, kterou právě upravujete.
- Ikona značí, že kontrola dokumentu je zakázána.

I když aktivní kontrola probíhá pouze ve chvíli, kdy aplikace nezpracovává jiné události a aplikuje se na nezkontrolované věty až po uplynutí jistého časového okamžiku, např. od posledního stisku klávesy, může dojít k situaci, kdy analýza některých delších vět omezí plynulost psaní. V těchto případech lze kontrolu pozastavit kliknutím na výše zmíněnou ikonu na stavovém řádku, která se změní na křížek v červeném pozadí. Opětovným kliknutím se aktivní kontrola znovu zapne a ikona se změní podle stavu kontroly textu.

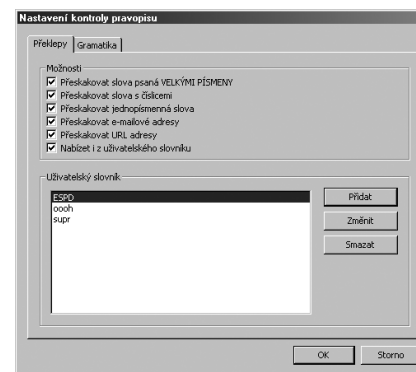
6.3 MOŽNOSTI KONTROLY

Způsob vyhodnocování textu lze ovlivnit pomocí dialogu s možnostmi kontroly. Dialog můžete vyvolat následujícími způsoby:

- V hlavním menu zvolíte položky *Kontrola a Možnosti...*
- Kliknete pravým tlačítkem na ikonu kontroly gramatiky umístěnou v pravé části stavového řádku.

6.3.1 NASTAVENÍ KONTROLY PŘEKLEPŮ A UŽIVATELSKÉHO SLOVNÍKU

První část dialogu nastavení možností obsahuje následující ovládací prvky pro nastavení kontroly překlepů a pro změnu uživatelského slovníku, do kterého lze přidávat nová neznámá slova:

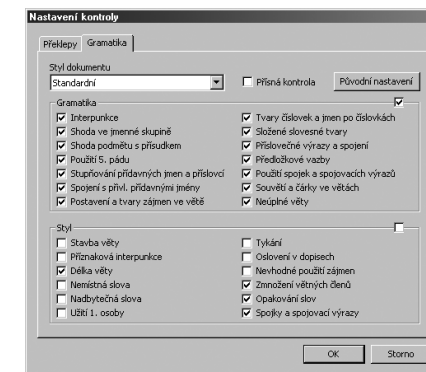
- Horních 6 položek obsahuje obecné nastavení textu, který se má kontrolovat. Můžete tedy zvolit, zda se mají kontrolovat slova psaná velkými písmeny, slova obsahující číslice, slova skládající se pouze z jednoho písmena, e-mailové adresy, případně internetové adresy (URL). Poslední položkou lze nastavit, zda se má u slova, které nebylo nalezeno, nabízet možná varianta překlepu i z uživatelského slovníku.
- Dolní část dialogu obsahuje abecedně uspořádaný seznam slov, která jsou zapsána v uživatelském slovníku. Přidávat do slovníku můžete tlačítkem **Přidat**. Vyvolá se jednoduchý dialog, ve kterém budete moci nové slovo napsat. Odstranit slovo lze jeho výběrem v seznamu a následně kliknutím na tlačítko **Smazat**. Vybrané slovo lze

rovněž upravit tlačítkem **Změnit**. Pro tento účel se vyvolá dialog podobný tomu, jaký je použit při přidávání do uživatelského slovníku.

- Tlačítko **Storno** je společné pro celý dialog. Ukončíte jím editaci bez uložení změn. Bude tedy platné takové nastavení, jaké bylo před vyvoláním dialogu.
- Tlačítko **OK** je také společné pro celý dialog. Uložíte jím všechny změny, tedy změny provedené v nastavení překlepů, uživatelského slovníku a uložíte rovněž nastavení kontroly gramatiky. V dokumentu se následně zruší všechny chyby a jeho kontrola začne od začátku.

6.3.2 NASTAVENÍ KONTROLY GRAMATIKY

Druhá část dialogu nastavení možností obsahuje následující ovládací prvky pro nastavení kontroly gramatiky a stylu:

- **Styl dokumentu** v horní části dialogu obsahuje výběr několika předdefinovaných nastavení možností kontroly podle typu dokumentu - styl standardní, formální, technický, neformální, dopis a vlastní. V případě, že se nechcete podrobněji zabývat tím, co je vhodné nastavit a co ne, jednoduše zvolte styl, který vám pro daný dokument vyhovuje. Po jeho aktivaci se změní nastavení v dalších ovládacích prvcích, které tomuto stylu odpovídají.
- **Gramatika a Styl** obsahuje množinu gramatických a stylových nastavení pro kontrolu dokumentu. Každá položka odpovídá jisté skupině pravidel, která se aplikují při kontrole textu na jednotlivé věty. Budou tedy nalezeny pouze ty gramatické a stylové chyby, které jsou v tomto dialogu aktivní. V pravé horní části každého

seskupení je políčko, kterým lze najednou zapnout nebo vypnout celou skupinu gramatických a stylových pravidel.

- Tlačítkem **Původní nastavení** lze vrátit nastavení gramatických a stylových pravidel ve všech stylech dokumentu do původního nastavení.
- Nastavením položky **Přísná kontrola** lze zapnout důslednější režim kontroly vět. V tomto režimu však mohou nastat i situace, že bude jako chyba označen správný text (viz kapitola 5.2). Standardně je tato položka vypnuta.
- Tlačítko **Storno** je společné pro celý dialog. Ukončíte jím editaci bez uložení změn. Bude tedy platné takové nastavení, jaké bylo před vyvoláním dialogu.
- Tlačítko **OK** je také společné pro celý dialog. Uložíte jím všechny změny, tedy změny provedené v nastavení překlepů, uživatelského slovníku a uložíte rovněž nastavení kontroly gramatiky. V dokumentu se následně zruší všechny chyby a jeho kontrola začne od začátku.

6.4 KLÁVESOVÉ ZKRATKY A JINÁ USNADNĚNÍ

Zde je seznam klávesových zkratk pro ovládání programu:

- **Ctrl+N** - Vytvoří nový dokument.
- **Ctrl+O** - Načte dokument ze souboru.
- **Ctrl+S** - Uloží dokument do souboru.
- **Ctrl+F** - Vyhledá zvolený text.
- **Ctrl+H** - Nahradí text za jiný.
- **F3** - Vyhledá další výskyt zvoleného textu.
- **Ctrl+A** - Označí celý text do bloku.
- **F7** - Zkontroluje v dokumentu překlepy, gramatické chyby a stylové chyby.
- **Ctrl+F7** - Zruší v dokumentu nalezené chyby a znovu ho zkontroluje.
- **F1** - Zobrazí nápovědu.
- **Alt+F4** - Ukončí program.

Dalších usnadnění lze docílit pomocí myši:

- Kliknutím pravého tlačítka na podtrženou část textu se vyvolá menu, ve kterém můžete ihned nahradit text správnou variantou, anebo vyvolat dialog pro kontrolu gramatiky.
- Kliknutím levého tlačítka na grafické ikoně znázorňující průběh gramatické kontroly se tato kontrola pozastaví, anebo opět spustí.
- Kliknutím pravého tlačítka na grafické ikoně znázorňující průběh gramatické kontroly se vyvolá dialog s možnostmi kontroly.

7. VZHLED APLIKACE

V této kapitole najdete přehled ovládacích prvků umístěných v hlavním okně programu.

7.1 HLAVNÍ MENU

Hlavní menu je umístěno v horní části okna bezprostředně pod jeho titulkem. Obsahuje seznam funkcí, které může program vykonávat.

7.1.1 MENU SOUBOR

V menu *Soubor* jsou umístěny funkce pro práci se soubory a funkce ukončení programu. Obsahuje následující položky:

- **Nový (Ctrl+N)** - Vytvoří nový dokument.
- **Otevřít (Ctrl+O)** - Zobrazí dialog, ve kterém můžete vybrat dokument, který se má otevřít. Program umožňuje editovat textové soubory, typicky s příponou TXT, a soubory typu RTF (Rich Text Format), které mohou obsahovat dodatečné informace pro formátování textu, jako je např. font, velikost písma, barva písma, apod.
- **Uložit (Ctrl+S)** - Uloží právě editovaný dokument na disk.
- **Uložit jako...** - Uloží právě editovaný dokument na disk s možností změny názvu souboru.
- **Seznam dokumentů** - Seznam obsahuje čtyři poslední otevřené dokumenty. Kliknutím na jméno souboru se otevře příslušný dokument.
- **Konec (Alt+F4)** - Ukončí program.

7.1.2 MENU ÚPRAVY

V menu *Úpravy* jsou umístěny funkce pro práci s textem. Obsahuje následující položky:

- **Zpět (Ctrl+Z)** - Vrátí nazpět poslední provedenou změnu v editaci dokumentu (např. poslední napsaný text).
- **Vyjmout (Ctrl+X)** - Vyjme vybraný text a uloží jej do schránky.
- **Kopírovat (Ctrl+C)** - Zkopíruje vybraný text do schránky.
- **Vložit (Ctrl+V)** - Vloží obsah schránky na místo v dokumentu označené kurzorem.
- **Vložit jinak...** - Vloží obsah schránky na místo v dokumentu označené kurzorem s dalšími možnostmi.
- **Vložit objekt...** - Vloží na místo v dokumentu označené kurzorem objekt. Tímto objektem může být např. obrázek, graf aplikace MS Excel, apod.

- **Vybrat vše (Ctrl+A)** - Označí celý text do bloku.
- **Najít... (Ctrl+F)** - Vyhledá zvolený text.
- **Najít další (F3)** - Vyhledá další výskyt zvoleného textu.
- **Zaměnit (Ctrl+H)** - Nahradí text za jiný.

7.1.3 MENU KONTROLA

V menu *Kontrola* jsou umístěny funkce související s kontrolou gramatiky. Obsahuje následující položky:

- **Kontrola dokumentu (F7)** - Zkontroluje v dokumentu překlepy, gramatické chyby a stylové chyby.
- **Nová kontrola dokumentu (Ctrl+F7)** - Zruší nalezené chyby v dokumentu a znovu ho zkontroluje.
- **Možnosti** - Zobrazí dialog s možnostmi kontroly dokumentu.

7.1.4 NÁPOVĚDA

V menu *Nápověda* jsou umístěny funkce pro vyvolání nápovědy a informací o programu. Obsahuje následující položky:

- **Obsah (F1)** - Zobrazí nápovědu k programu s rejstříkem.
- **Rejstřík (F1)** - Zobrazí nápovědu k programu se seznamem klíčových slov.
- **O programu...** - Zobrazí dialog s informací o programu a o výrobci.

7.2 PANEL NÁSTROJŮ

V panelu nástrojů jsou umístěny ovládací prvky, které umožňují měnit vzhled textu. Jeho aktuální nastavení odpovídá vzhledu písma na pozici kurzoru, případně vzhledu písma označeného bloku. Změnou hodnoty některého ovládacího prvku lze změnit vzhled písma pro později napsaný text, případně i vzhled písma označeného bloku. Panel nástrojů obsahuje následující ovládací prvky:

- **Název fontu** lze vybrat z předdefinovaných hodnot zahrnujících seznam nainstalovaných fontů v systému (zde *Arial*).
- **Velikost písma** lze vybrat z předdefinovaných hodnot (zde 12).
- Tlačítko **tučného písma** indikuje, zda je písmo tučné (zde *není*).
- Tlačítko **kurzivního písma** indikuje, zda je písmo kurzivní (zde *je*).
- Tlačítko **podtrženého písma** indikuje, zda je písmo podtržené (zde *není*).
- Kliknutím na tlačítko **barvy písma** se vyvolá dialog, kterým lze změnit barvu písma. Tlačítko neindikuje aktuální nastavení.
- Tři další tlačítka indikují zarovnání textu, jedná se postupně o zarovnání **doleva**, **doprostřed** a **doprava** (zde *doleva*). Právě jedno tlačítko je vždy aktivní.
- Kliknutím na tlačítko pro **vložení odrážek** lze před právě editovaný odstavec, případně blok textu vložit odrážku. Tlačítko neindikuje aktuální nastavení.

7.3 EDITAČNÍ OKNO

Editační okno tvoří podstatnou část aplikace. Je umístěno mezi panelem nástrojů a stavovým řádkem. Lze v něm upravovat text dokumentu.

7.4 STAVOVÝ ŘÁDEK

Stavový řádek obsahuje tyto indikátory:

- **Text** obsahující rychlou nápovědu např. k položkám hlavního menu, která se zobrazí při přejíždění myší nad příslušnou položkou (zde nápověda pro příkaz *Vložit*).
- Indikátor **CAP** informuje, zda je zapnuta klávesa CAPS LOCK (zde *je*).
- Indikátor **SCRL** informuje, zda je zapnuta klávesa SCROLL LOCK (zde *je*).
- Indikátor **NUM** informuje, zda je zapnuta klávesa NUM LOCK (zde *je*).
- **Textový indikátor** informuje o stavu aktivní kontroly dokumentu.
- **Grafický indikátor** informuje rovněž o stavu aktivní kontroly dokumentu.

8. POUŽITÍ V MS OFFICE A V MS WORDU

Kromě aplikace pro kontrolu gramatiky můžete Grammaticon nainstalovat i jako přídatnou součást pro MS Office, případně pro MS Word. Obě komponenty se liší svým určením.

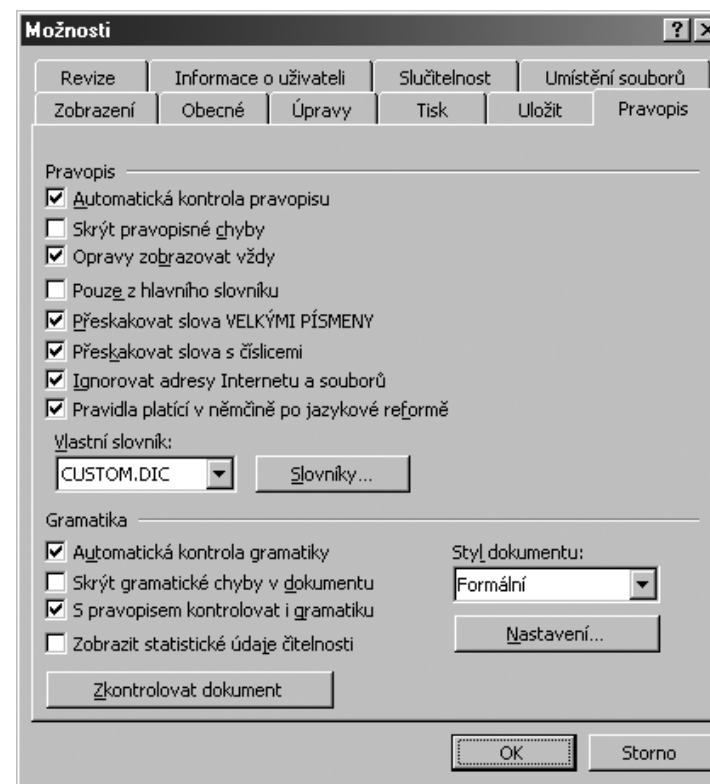
8.1 KOMPONENTA DO MS OFFICE

Komponentu do MS Office můžete používat nejen ve Wordu, ale i v dalších aplikacích balíku Office, jako je např. Excel, PowerPoint nebo Outlook. Způsob práce s touto komponentou záleží na verzi příslušného produktu.

Např. ve Wordu lze kontrolu gramatiky aktivovat tak, že celý text nejprve označíte jako český. Dávkovou kontrolu spustíte

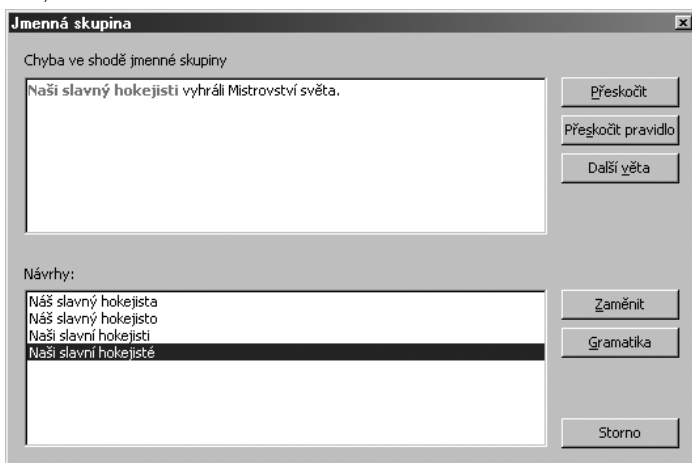
klávesou **F7**. Aktivní kontrola odpovídající zvýraznění chybných úseků vět zeleným nebo červeným podtržením se zapíná prostřednictvím položky *Nástroje* v hlavním menu, následně volbou položky *Možnosti* a záložky *Pravopis*. Vyvolá se dialog zobrazený na obrázku. V něm je nutno pro nastavení aktivní kontroly zapnout volby *Automatická kontrola pravopisu*, *Automatická kontrola gramatiky*, příp. *S pravopisem kontrolovat i gramatiku*, a vypnout volby *Skrýt pravopisné chyby* a *Skrýt gramatické chyby* v dokumentu.

Kliknutím na tlačítko *Nastavení...* vyvoláte dialog s podrobnými možnostmi kontroly, který je totožný s dialogem nastavení možností kontroly gramatiky v Grammaticonu popsaným v kapitole 6.3.2.

8.2 KOMPONENTA DO MS WORDU

Komponenta do MS Wordu funguje výhradně v MS Wordu. Je ochuzena o aktivní kontrolu, tedy o podtrhávání chybných vět přímo při psaní. V zásadě má smysl tuto komponentu nainstalovat pouze v případě, že z nějakého důvodu nebude v některé verzi MS Office funkční předchozí komponenta. Dávková kontrola v komponentě pro MS Word se řídí aktuálním nastavením Grammaticonu. Ze ji spustit kdykoliv v průběhu úpravy dokumentu klávesou **ALT+G**. Při nalezení chyby se zobrazí dialog velmi podobný tomu, jaký byl popsán u kontroly v Grammaticonu (viz obrázek).

Jeho jednotlivé části mají tento význam:

- **Titulek dialogu** (zde *Jmenná skupina*) obsahuje název kategorie, které se daná chyba týká.
- V horní části dialogu je umístěn konkrétní **název chyby** (zde *Chyba ve shodě jmenné skupiny*).
- Vlevo nahoře se nachází **editační box** obsahující aktuální větu s barevně odlišeným vyznačením chyby. Podle jejího druhu může být chybný text označen buď červeně v případě překlepu, zeleně v případě gramatické chyby, anebo žlutě, pokud se jedná o chybu stylovou. Zde je text *Naši slavní hokejisti* označen jako gramatická chyba. V editačním boxu lze větu libovolně upravovat obdobně jako při psaní dokumentu. Při první

změně se však zruší barevné označení chyb a nebude již možno provést náhradu pomocí předdefinovaných variant (viz další bod).

- Vlevo dole se nachází **seznam variant** oprav textu. V případě poklepání na některou z variant se nahradí chybný text textem zvolené varianty. Zde je zvolena varianta *Naši slavní hokejisti*.
- Tlačítkem **Přeskočit** lze označit text jako správný a přejít na další chybu ve větě. V případě, že se ní nevyskytuje již žádná další chyba, bude probíhat kontrola na následujících větech.
- Tlačítkem **Přeskočit pravidlo** lze označit text jako správný a přejít na další chybu. Při jejich hledání se však již nebude uvažovat pravidlo, které našlo zamítnutou chybu. Zde by se tedy přeskočilo pravidlo kontrolující shodu ve jmenné skupině.

- Tlačítkem **Další věta** lze přeskočit všechny chyby ve větě a pokračovat kontrolou následujících vět.
- Tlačítkem **Zaměnit** dojde k záměně textu v dokumentu. V případě, že text zůstal v editačním boxu nezměněn a je vybrána nějaká možná varianta náhrady textu, dojde k záměně chybného textu vybranou variantou, obdobně jako v případě poklepání na tuto variantu. Jinak se nahradí aktuální věta v dokumentu textem editačního boxu.
- Tlačítkem **Gramatika** lze zobrazit anebo opětovně skrýt text vysvětlující příslušnou gramatickou chybu.
- Tlačítkem **Storno**, případně uzavřením dialogu se zruší průběh kontroly.

9. POHLED POD POKLIČKU

Aby mohl Grammaticon vůbec vzniknout, bylo nejprve zapotřebí vytvořit celou řadu dat a vyvinout programové nástroje, bez nichž by kontrola textu tak náročného jazyka, jakým je čeština, nemohla dost dobře fungovat. V této kapitole je pro lepší představu uveden stručný přehled a popis jednotlivých součástí Grammaticonu.

9.1 MORFOLOGIE

Základním stavebním kamenem jakéhokoliv nástroje, jehož účelem je smysluplná práce s textem přirozeného jazyka, je morfologie. Kontrola překlepů si vystačí v podstatě s pouhou databází slovíček složenou ze všech možných tvarů slov jazyka, a to bez bližší znalosti morfologických údajů. Kontrola gramatiky však již potřebuje něco navíc. Např. pro kontrolu shody předložky a následujícího podstatného jména je třeba znát pád podstatného jména i všechny možné pády, s nimiž se může pojit předložka. Pro kontrolu shody podmětu s přísudkem je třeba vědět, jakého rodu je podmět a zda je tvar přísudku ve stejném rodě. Proto je nutné nějakým způsobem svázat morfologicky příbuzná slova k sobě. Vhodným prostředkem pro tento účel je vytvoření systému vzorů podobných těm, jaké známe ze základní školy.

9.1.1 PODSTATNÁJMÉNA

Pro podstatná jména existuje v zásadě 14 základních vzorů: mužské *pán, hrad, muž, stroj, předseda, soudce*, ženské *žena, růže, píseň, kost* a střední *město, moře, kuře, stavení*. Podle jakého vzoru ale budeme skloňovat slovo *občan*? Na první pohled je *občan* bez *občana* jako *pán* bez *pána*. Ale co oslovení? Ve slově *pane* dochází vzhledem k ostatním tvarům ke zkrácení z *a* na *a*, zatímco ve slově *občane* zůstává stále *a*. Pokud tedy chceme být při rozlišování vzorů důslední, musíme vzory *pán* a *občan* rozlišit. Obdobně slovo *pojem* nemůže být skloňováno podle vzoru *hrad*, protože ve 2. pádě *pojmu* dochází k vynechání písmene *e*, na rozdíl od *hradu*, který pouze přibírá stejnou koncovku. Anebo v 6. pádě množného

číslo slova *lesík*, tedy *lesících* dochází ke změně z *k* na *c*. Obdobných alternací kmene u podstatných jmen se může vyskytnout skutečně celá řada: *leden - ledna, násep - náspu, realismus - realismu, pes - psa, svička - svičce, bohoslužba - bohoslužeb, mléko - mléce*, nebo *dílo - děl*. Dále musíme vzít v úvahu slova jako *kalhoty, brýle, vrata* nebo *sáně*, která mají pouze množné číslo, stejně jako *uhlí, listí*, která mají pouze jednotné číslo, nemluvě o zvláštních případech, jakými jsou nepravidelné vzory *člověk - lidé* nebo *Zeus - Dia*. Pomocí vzorů podstatných jmen vytváříme rovněž i přivlastňovací přídatná jména, např. *otcův, otcova, otcovo*, nebo *matčín, matčina, matčino*. Nelze se tedy divit, že pro to, abychom důsledně podchytili všechny tvary podstatných jmen, je potřeba více než 300 vzorů.

9.1.2 PŘÍDAVNÁJMÉNA

Podobně přídatná jména se zdaleka nedají definovat pouze školními vzory *mladý a jarní*. Uvážíme-li např. slovo *starý*, kde dochází v množném čísle *staří* ke změně z *r* na *ř*, musíme za tímto účelem vytvořit další vzor. Alternace kmene však není jediným problémem. Vzory pro přídatná jména se liší také tvořením 2. a 3. stupně (tzv. *komparativu* a *superlativu*). Proto je třeba odlišit tvary *chudý - chudší, moudrý - moudřejší, úzký - užší, vysoký - vyšší, dlouhý - delší, dobrý - lepší, malý - menší*. Vzory přídatných jmen rovněž zahrnují tvary příslovčí, které se od nich zpravidla odvozují, např. *čilý - čile, chytrý - chytře, nový - nově, hluboký - hluboko, sladký - sladko i sladce*, apod. Pro přídatná jména je tak zapotřebí na 70 vzorů.

9.1.3 SLOVESA

Nikoho asi nepřekvapí, že podobně zpracování neminulo ani slovesa. Z původních 14 vzorů *nese, bere, maže, peče, umře, tiskne, mine, začne, kryje, kupuje, prosí, trpí, sází a dělá* rozdělených podle tvarů 3. osoby jednotného čísla do pěti tříd jich vzniklo přes 150. Pomineme-li nepravidelná slovesa jako *být, jít, chtít, jíst* nebo *vědět*, zjistíme, že

např. již v samotném vzoru *bere*, jehož infinitiv je *brát*, dochází k alternaci kmene, a proto podle něj není možno časovat slovesa jako *plavat*, které je v tomto ohledu bez alternace (*plave*), anebo *stlát*, kde naopak dochází ve tvaru *stele* k obdobné alternaci, ale narozdíl od *brát* je tato změna s písmenem *l*. Ve vzorech typu *sází* pro změnu tvoříme odlišným způsobem rozkazovací tvar, např. *sázej*, *stavěj*, *spi*.

Spolu s dalšími slovními druhy je v české morfologii na 700 vzorů. Toto číslo přitom ještě neudává celkový počet různých případů tvoření slov, jemnější odstíny jsou rozlišeny pomocí tzv. *příznaků*. Např. od každého vzoru sloves lze potenciálně odvodit tvary přechodníku přítomného a minulého, odvozená přídavná a podstatná jména a teprve pomocí příznaků (např. dokonavé či nedokonavé sloveso) se odvodí pouze ty správné.

9.2 DESAMBIGUACE

Existuje velké množství slov, která mohou být odvozena od odlišných základních tvarů. Uvažme např. slovo *zdraví*. Může se jednat o podstatné jméno (*sportem ku zdraví*), o přídavné jméno (*zdraví lidé*) anebo o sloveso (*vždy hezky zdraví sousedy*). Všimněte si, že po uvedení příkladů je najednou zřejmé, kdy který případ nastane. Stejně jako tyto odlišnosti rozpozná člověk, měl by je umět rozpoznat i stroj. Procesu správného určení slovního druhu se říká zjednoznačnění anebo častěji cizím slovem *desambiguace*. I po určení správného slovního druhu však mohou existovat další nejednoznačnosti. Např. pokud zjistíme, že slovo *zdraví* je podstatné jméno, měli bychom dále určit jeho pád. Tento tvar se totiž může vyskytovat v 1., 2., 3., 4., 5., nebo 6. pádě jednotného čísla, anebo v 1., 2. 4., nebo 5. pádě množného čísla. Desambiguace pádu je rovněž velmi důležitá, např. při určení podmětu věty, kterým většinou bývá podstatné jméno v 1. pádě. Existuje však ještě další věc, ve které je třeba mít jasno, a tou je význam slova. Slovo *zdraví* má jako podstatné jméno dva význa-

my - buď se jedná o abstraktní pojem (*zdraví je mu přednější než ostatní věci*), anebo v množném čísle o zdravé lidi (*zdraví půjdou příští týden z nemocnice domů*).

9.2.1 NEJEDNOZNAČNOSTI

Nejednoznačnosti lze v případě nejjasnosti slovního druhu rozdělit podle následujících případů:

- Jednotlivé varianty nejednoznačných slov jsou zhruba stejně pravděpodobné a lze je řešit obecně. Jedná se o některé typické konflikty, např. podstatného a přídavného jména (*zdraví, účetní, myš*), konflikty se slovesy (*stát, myslí, trojí, přede*) nebo s příslovci (*málem, hlavně, valem*).
- Jednotlivé varianty nejednoznačných slov jsou sice stejně pravděpodobné, ale musejí se řešit zvláštním způsobem. Tady jde zejména o nejvíce používaná slova se *a je*, příp. *má*, která jsou podrobněji popsána v dalším textu.
- Jedna z variant nejednoznačných slov je o něco pravděpodobnější než druhá. O slovech jako *tři* nebo *pět* skoro každý automaticky řekne, že to jsou číslovky. Ale až při dalším zamyslení zjistíme, že se může jednat i o rozkazovací způsob ve 2. osobě jednotného čísla odvozený od slovesa *třít*, nebo o infinitiv slovesa *pět* (ve smyslu *zpívat*). Přesto ale lze i tyto méně časté varianty smyslně použít.
- Některé varianty nejednoznačných slov lze sice teoreticky odvodit, avšak v praxi se téměř jistě nepoužijí. Jedná se např. o slova jako *červen* (též trpný rod slovesa *červít*), *tyto* (též trpný rod slovesa *týt*), *jeden* (též trpný rod slovesa *jist*), *dny* (též od podstatného jména *dna*), *roste* (též rozkazovací způsob slovesa *rosit*), *pěna* (též trpný rod slovesa *pět*), *lítá* (též přídavné jméno), anebo *myslím* (též od podstatného jména *mysl*).

9.2.2 NEJEDNOZNAČNÉ SE

Snad nejčastějším druhem nejednoznačnosti je slovo *se*. Podle kontextu se jedná buď o zvrtné zájmeno (*vyspal se*), anebo o předložku (*se služkou*).

Ovšem ne vždy je jednoduché tyto dva případy správně rozpoznat. Ve výrazu *prošel se psem* bude se předložka, protože v případě zvrtného zájmena by byl výklad poněkud morbidní. Výraz *prošel se svou dokumentací* už ale jednoznačný není. Pokud slovo *prošel* nahradíme synonymem *pročetl*,

bylo by pak se zájmeno. Pokud bychom však toto slovo nahradili např. synonymem výraz *chleba se soli* může znamenat fakt, že chleba se obvykle solí (v případě, že *solí* je sloveso), anebo se píše o osoleném chlebu (v případě, že *solí* je podstatné jméno).

9.2.3 NEJEDNOZNAČNÉ JE A MÁ

Další častou nejednoznačností je slovo *je*, které tvoří buď tvar 3. osoby jednotného čísla přítomného času slovesa *být* (*je doma*), anebo 4. pád množného čísla zájmen *on*, *ona* nebo *ono* (*viděl je*). Podobně slovo *má* může být buď tvarem 3. osoby jednotného čísla přítomného času slovesa *mít*, anebo zájmeno v 1. pádě jednotného čísla ženského rodu, příp. 1. a 4. pádě množného čísla středního rodu.

Pro obě zmíněná slova lze rovněž najít řadu nejednoznačných vět. Nejzajímavější z nich je asi věta *Ta je tedy má*. demonstující obě slova. Zde může být *je* buď sloveso a *má* zájmeno, anebo obráceně. V rámci daného kontextu však nelze rozhodnout, který případ nastane.

Ačkoliv mohou zmíněné případy působit dojmem, že de facto nic nelze rozhodnout, skutečnost je daleko růžovější. Jednak většina slov je jednoznačných a ta, která jednoznačná nejsou, dovede desambiguační část Grammaticonu založená na bezpečně vytvořených pravidlech rozhodnout. Spíše jsme chtěli zdůraznit fakt, že při procesu zjednoznačnění je potřeba postupovat obezřetně, a pokud už opravdu něco rozhodnout nelze, je lepší to nechat nerozhodnuté. Uvážíme-li totiž např. větu *Pohybuje se na mezi zákona*, kde dojde k chybnému určení slova *mezi* jako předložky, vede tento omyl nutně k nesprávnému nalezení jmenné skupiny *mezi zákona*, kde se pád předložky neshoduje s pádem podstatného jména. Program by se pak neoprávněně dožadoval náhrady jmennou skupinou *mezi zákonem*.

9.3 ANALÝZA VĚTY

Nezbytným předpokladem pro rozpoznání chyby je kvalitní analýza věty. Příklad složitosti tohoto procesu uvádíme na způsobu analýzy tzv. *jmenných skupin*.

Jmenné skupiny jsou části vět tvořené ze jména podstatným jménem, např. *dům*. Podstatné jméno však může být blíže určeno pomocí přídavného jména (*velký dům*), zájmena (*naš dům*), nebo číslovky (*dva domy*). Přídavné jméno může být dále doplněno příslovcem (*nově postavený dům*), nehledě na to, že jak přídavných jmen, tak i zájmen a číslovek může být za sebou více. Před tímto celkem může být navíc i předložka. Jmenná skupina může být tedy tvořena libovolnou množinou zmíněných částí, a pokud do ní zahrneme i nevlastní přívlastky tvořené genitivní vazbou (*prezident republiky*), můžeme v extrémním případě dospět i ke jmenné skupině *na těch našich dvě stě nově zvolených českých zákonodárců poslanecké sněmovny*.

Ve skutečnosti je však jistější omezit se pouze na některé případy. Ne vždy je totiž jasné, zda dané seskupení tvoří skutečně pouze jednu jmennou skupinu. Uvažme např. spojení *jeden kamarád* v textu *Jeden kamarád chtěl vidět oba filmy. Nakonec jeden kamarád viděl, druhý neviděl*. V první větě se slovo *jeden* vztahuje ke kamarádovi, a proto spolu tvoří jmennou skupinu, ve druhé větě se však slovo *jeden* vztahuje k filmu, a i přesto, že za ním opět následuje slovo *kamarád*, jedná se o dva odlišné větné celky. K obdobnému problému dojdeme i u jmenné skupiny *čtenáři knihy*, obsahující genitivní vazbu. Uvažme následující text: *Čtenáři knihy mohlo přijít divné, že si čtenáři knihy neváží. Ony se totiž čtenáři knihy o těchto věcech líbí*. Zmíněná vazba se zde vyskytuje celkem třikrát, přičemž pouze poprvé je slovo *knihy* skutečně neshodným přívlastkem slova *čtenáři*, a proto má smysl uvažovat o obou slovech jako o jedné jmenné skupině, a to ve 3. pádě jednotného čísla. Druhý výskyt však reprezentuje fakt, že jsou čtenáři, kteří si neváží knihy. Zde tvoří slovo

čtenáři samostatnou jmennou skupinu v 1. pádě množného čísla a slovo *knihy* odlišnou jmennou skupinu, i když stejně jako v prvním případě se jedná o 2. pád jednotného čísla. U třetího výskytu těchto slov je slovo *čtenáři* ve 3. pádě jednotného čísla a slovo *knihy* v 1. pádě množného čísla, proto se o genitivní vazbu nejedná, a tím pádem jde opět o dvě samostatné jmenné skupiny.

9.4 SLOVNÍK SLOVESNÝCH VALENCÍ

Implementace kontroly neúplnosti věty vyžadovala vývoj speciálního slovníku tzv. slovesných valencí. Zjednodušeně řečeno se jedná o definici toho, co všechno se s daným slovesem ve větě může vyskytovat. Podrobnější vysvětlení slovesných valencí lze uvést např. na větě *Šťastná Marie tu skvělou zprávu ihned poslala Michalovi*. V této větě je obsažen tvar slovesa *poslat*. Toto sloveso na sebe váže jmennou skupinu *Šťastná Marie*, která označuje činitele vykonávajícího proces posláni. Dále je sloveso spojeno s předmětem posláni, tedy se jmennou skupinou *skvělou zprávu*. Adresátem posláni je jmenná skupina *Michalovi* a příslovce *ihned* určuje časový okamžik, ve kterém k události došlo. Zmíněné tři jmenné skupiny a jedno příslovce tvoří tzv. *valenci slovesa poslat*. Obecně ale nejde o vyčerpávající popis valencí tohoto slovesa. Můžete také třeba navíc určit způsob, kterým k němu došlo (*poštou, mobilním telefonem*), můžete něco poslat za určitým účelem (*aby se o tom Michal co nejdříve dozvěděl*), apod. Těžko asi najdete větu, kde byste použili všechny valence slovesa najednou, vždy však uvedete jejich podmnožinu. Některé z valencí mohou být ve větě povinné - to jsou tzv. *obligatorní valence*. Znamená to, že pokud se ve větě vyskytuje sloveso, které má definováno nějakou obligatorní valenci, musí zde být uveden také celek, který této valenci odpovídá. Tedy např. nelze napsat větu *Hana potkala*, ale větu se specifikovaným objektem *Hana potkala Vladimíra*. už ano.

9.5 SLOVNÍK VALENCÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN A TRPNÝCH PŘÍČESTÍ

O něco menší, ale přesto velice důležitý slovník valencí přídavných jmen a trpných příčestí obsahuje obdobné informace jako slovník slovesných valencí. Možná vám bude připadat na první pohled podivné, jaké valence mohou tato slova mít. Jejich uplatnění však můžete najít např. ve větě *Byla si jista svými vědomostmi*. Zjistíte, že 7. pád jmenné skupiny *svými vědomostmi* je určen právě slovem *jista*, lépe řečeno jeho valencí popsanou slovy *být si jistý čím*.

Tyto valence rozhodně nejsou žádnými výjimkami. V textech se s nimi setkáte docela často. V následujících ukázkách jsou příslušná přídavná jména a trpná příčestí zvýrazněna podtržením a závislé jmenné skupiny odpovídající valencím kurzívou: Jeho devítiletý syn je náchylný k nemocem. Číslo devět je dělitelné třemi a jeho druhá mocnina je rovná číslu 81. Byla naplněna radostí, když zjistila, jak je laskavý k dětem. I nadále byl však pro ni nepřijatelný, protože byla nespojena s jeho stinnými stránkami a zejména s tím, že byl tak málo podobný Delonovi. Zmíněný slovník má kromě kontroly valencí velký význam zejména při analýze jmenných skupin.

PŘEHLED PRAVOPISNÝCH A STYLOVÝCH VOLEB

Gramatika	
☒ Interpunkce	☒ Tvary číslovek a jmen po číslovkách
☒ Shoda ve jmenné skupině	☒ Složené slovesné tvary
☒ Shoda podmětu s přísudkem	☒ Příslovečné výrazy a spojení
☒ Použití 5. pádu	☒ Předložkové vazby
☒ Stupňování přídavných jmen a příslovcí	☒ Použití spojek a spojovacích výrazů
☒ Spojení s přívl. přídavnými jmény	☒ Souvětí a čárky ve větách
☒ Postavení a tvary zájmen ve větě	☒ Neúplné věty

Skupina	Příklady
Interpunkce	<i>Čím ses živila za mlada.</i>
Shoda ve jmenné skupině	<i>Na večírek přišly i její hezký neteře. Šel s chlapi na pivo.</i>
Shoda podmětu s přísudkem	<i>Už jsou zvyklý. Začátečníci procvičovaly první lekci.</i>
Použití 5. pádu	<i>Přijďte zítra, pane Svoboda.</i>
Stupňování přídavných jmen a příslovcí	<i>Je větší jako ostatní ve třídě.</i>
Spojení s přívl. přídavnými jmény	<i>Na stole ležela kamarádova Pavlova kniha.</i>
Postavení a tvary zájmen ve větě	<i>On na tě dá. Vzal bandasku sebou. Postavila sebe na vlastní nohy.</i>
Tvary číslovek a jmen po číslovkách	<i>Mluvil jsem s oběma kolegy.</i>
Složené slovesné tvary	<i>Jenom aby jste se nepřepočítal!</i>
Příslovečné výrazy a spojení	<i>Šel necestou. Mlátil ho hlava, nehlava.</i>
Předložkové vazby	<i>Poslanci některých stran byli pro i proti návrhu.</i>
Použití spojek a spojovacích výrazů	<i>Věděl že kdyby tam šel, nečekalo by ho nic příjemného.</i>
Souvětí a čárky ve větách	<i>Tu knihu, o které jsem včera mluvil zřejmě přinesu až zítra.</i>
Neúplné věty	<i>Jirka připravuje Janě k narozeninám.</i>

Styl	
☒ Stavba věty	☒ Tykání
☒ Příznaková interpunkce	☒ Oslovení v dopisech
☒ Délka věty	☒ Nevhodné použití zájmen
☒ Nemístná slova	☒ Zmnožení větných členů
☒ Nadbytečná slova	☒ Opakování slov
☒ Užití 1. osoby	☒ Spojky a spojovací výrazy

Skupina	Příklady
Stavba věty	<i>Hop a skok přes potok.</i>
Příznaková interpunkce	<i>No to se povedlo!</i>
Délka věty	<i>Nelze to popírat, udělala nečistotu a teď se krčí v nejtemnějším koutě se zvrhlým a urputným výrazem, zeleně svítí očima a potrhává ocasem, jelikož ví, co ji čeká, a rázem z ní spadlo vše, co z ní dělá vzdělanou a jemnou kočku, protože tohle je to zlé a divoké zvíře džunglí, bestie plná strachu a nenávisti, jež tě sleduje žhoucímá očima jako věčného nepřítele, syčí jako had, když se k ní blížíš a její zelené zorničky srší zuřivým odporem, hrůzou, záští a zločinností.</i>
Nemístná slova	<i>Jirko, pojd' k tabuli.</i>
Nadbytečná slova	<i>No, v podstatě by to šlo.</i>
Užití 1. osoby	<i>Dosadím do následující rovnice.</i>
Tykání	<i>To bys nesvedl.</i>
Oslovení v dopisech	<i>Předem vám děkuji.</i>
Nevhodné použití zájmen	<i>Prodávají pouze tenhle druh ovoce.</i>
Zmnožení větných členů	<i>Byl to největší žijící renomovaný český spisovatel.</i>
Opakování slov	<i>Toto byl ten člověk, který tamty ženy viděl naposled.</i>
Spojky a spojovací výrazy	<i>Stal se z něj zvědavec, který se zarputile snažil přijít věci na kloub, který chtěl všechno vědět, který se stále na něco ptal.</i>

